

OČI, KOSTI I ZUBI U RIJEČKOME STATUTARNOM PRAVU XVI. STOLJEĆA

EYES, BONES, AND TEETH IN THE 16th CENTURY STATUTE LAW OF RIJEKA

Đorđe Milović,* Grozdana Milović-Karić**

SUMMARY

The 16th century statute law of the town of Rijeka treats the eye in two ways. First, it stipulates a severe punishment for deliberate "eye plucking". Second, for those who commit this crime, it specifies "eye plucking" as a corporeal punishment (following the eye-for-an-eye principle).

The 1530 Statute of Rijeka also pays considerable attention to the bones. Bone breaking by means of intentional or unintentional blow was fined 25 libras (pounds) for the following bones: thighbone, forearm and hand bones, lower leg bone, and foot bone.

A fine of 10 libras applied for all other intentional or unintentional bone breaking by a blow.

Legal protection of teeth involved a fine of five libras for each of the teeth blown out, and half the fine for a broken tooth. Both fines applied whether the offence was done on purpose or not.

Key words: *history of law and medicine, 16th century, eyes, teeth, bones, 1530 Statute of Rijeka*

* Umirovljeni profesor pravne povijesti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

** Diplomirana pravnica, Rijeka

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. Đorđe Milović, Ul. dr. Zdravka Kučića 41, 51000 Rijeka

U Riječkom statutu iz 1530. sadržane su četiri knjige (dijelovi odijeljeni po građi); to je jedan od najobuhvatnijih statuta svoga doba ne samo na ovim, nego i na mnogo širim prostorima. Ovim radom željelo se malo više osvijetliti mjesto i tretman posvećen oku, kostima i zubima u propisima ovoga Statuta, preciznije u njegovoj III. knjizi posvećenoj kaznenopravnoj građi.

U kaznenom pravu Rijeke XVI. stoljeća¹ oku je bila posvećena velika pažnja i to na dva načina. Oko se ponajprije promatra kao organ naglašeno zaštićen od namjernog “iskapanja”, a potom se “iskapanje” oka pojavljuje kao vrsta okrutne tjelesne kazne za počinitelja koji bi to nekome namjerno učinio. Propis o tome kaže: “...*si vero alicui pedem, vel manum vel nasum amputaverit in totum vel oculum effoderit si appensate condamentur ad amputationem similis membri...*”²

Za postojanja ovog delikta traži se, dakle, umišljaj jer je riječ o namjernom, a ne o slučajnom ili nehatnom “iskapanju” oka. To govori, a već smo o tome u brojnim prijašnjim radovima raspravljali,³ da je Riječki statut iz 1530. poznavao i prihvaćao podjelu vinosti⁴ na umišljaj i nehat, iako još ne kao načelno pravilo, nego samo od slučaja do slučaja. Ovdje pak imamo upravo taj slučaj. Šilović⁵ je svojevremeno istaknuo da u Trsatskom statutu iz 1640. prvi put u starome hrvatski pisanom pravu nailazimo na logičnu razliku između *dolusa* i *culpe* pri ubojstvu. Njegova se tvrdnja može prihvatiti jedino u odnosu na staro hrvatsko pravo pisano hrvatskim jezikom. No staro hrvatsko pravo pisano našim jezikom ne čini potpunu cjelinu staroga hrvatskog prava. Ta se cjelina dobije tek pribrajanjem starih hrvatskih pravnih spomenika pisanih latinskim jezikom kao što je slučaj s Riječkim statutom iz 1530., dakle prije Trsata (1640.) poznavala se i prihvaćala razlika između *dolusa*⁶ i *culpe*.^{7,8} U ovome konkretnom slučaju, kada je riječ o

¹ Statutum terrae fluminis anno MDXXX (original pohranjen u Državnom arhivu u Rijeci). Liber tertius criminalium causarum sive tertia collatio (Statuta iz 1530.)

Dr. Zlatko Herkov, Statut grada Rijeke iz godine 1530., Zagreb, 1948.

² Rub. 8-lib. III. Statuta: De vulneribus et percussionibus cum effusione sanguinis et sine et insultu.

³ Dr. Đorđe Milović, Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci, posebno i u Vjesniku HAR-a (Historijski arhiv Rijeka), sv. VI.–VII., Rijeka, 1962., 5.–200.

Isti autor, Sjevernojadranski statuti i neka pitanja krivičnog prava, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 3, Rijeka, 1982., 16.–68.

⁴ Vinost = krivnja.

⁵ Dr. Josip Šilović, O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu, Rad JAZU, knj. 194., Zagreb. 1912., 166.

⁶ Dolus = zla namjera, umišljaj.

⁷ Culpa u kaznenom pravu = nehat (nehaj)

⁸ Statutum terrae fluminis ... Liber tertius criminalium...

Rijeka prema Klobučarićevoj veduti iz 1579. (Kobler G. Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, Vol. II. Fiume Stab. Tipo-lit di Fiume di E. Mohovich, 1896., str. 36.-7.)

“iskapanju oka”, umišljaj se javlja kao bitan, konstitutivni element bića ovoga kaznenog djela, pa ako njega nema, nema ni ovog delikta (već bi se radilo o sasvim drukčije tretiranom deliktu za koji je, također prema propisima rub.8-lib.III Statuta, predviđena kazna po slobodnoj ocjeni suda). Druga zanimljivost ovog delikta sastoji se u tome što je počinitelju propisana tjelesna kazna “iskapanja” njegovog oka. Ovdje smo pak u situaciji primjene čistog taliona⁹ (*oko za oko*), a to znači pravnog instituta koji predstavlja zanimljivu kariku u razvoju sustava kazni drevnih kaznenih prava, koji je počevši od krvne osvete preko taliona evoluirao u sustav tjelesnih kazni koji je bio posebno jako razvijen u srednjem vijeku¹⁰, a imamo ga, dakako, jako zastupljenog i u kaznenom pravu Rijeke XVI. stoljeća.¹¹ Toliko o oku u kaznenom pravu Rijeke XVI. stoljeća.

Kostima su posvećena dva fragmenta rub.8-lib.III Statuta,¹² koji se nadovezuju jedan na drugoga pa ćemo tu problematiku tako i izložiti. U prvom redu Statut poznaje delikt lomljenja kosti udarcem (“...*Si vero aliquis percusserit aliquem ex et dicto percussione fractum fuerit os puniatur in libras X...*”). Radnja izvršenja ovdje mora biti aktivno činjenje u obliku nanošenja udarca čija posljedica mora biti lomljenje neke od kostiju (u tijelu napadnute osobe), a koja nije obuhvaćena grupom posebno zaštićenih kostiju o kojima će biti riječi. Ovdje se ne spominje vinost pa djelo može biti počinjeno i umišljajno i nehatno. Kazna je novčana i iznosi 10 libara.

U drugu kategoriju spadaju posebno i jače kaznenopravno zaštićene kosti (“... *Si vero spatula vel brachium vel manus condementur in libras XXV. Si vero in crure tibia vel pede, condemnetur eadem poena et in damnis expensis et interesse in casibus praedictis...*”). Riječ je, dakle, o sljedećim posebno i jače zaštićenim kostima: bedrenoj i goljениčnoj kosti te kostima stopala, podlaktičnim kostima i kostima šake. Lomljenje neke od tih kostiju čini delikt u pitanju. Ne traži se umišljaj, ali se mora raditi o aktivnoj radnji u obliku napada koji za posljedicu ima lomljenje neke od spomenutih kostiju. Kazna je i ovdje novčana i iznosi 25 libara, ali uz obvezu naknade štete i troškova prouzročenih tim deliktom. Ne znamo kako se pojam štete u

⁹ Talion = odmazda.

¹⁰ Summer Maine, *Lancien droit*, Paris, 1874.

Du Boys, *Histoire du droit criminal des peuples anciens*, Paris, 1854.

¹¹ Dr. Đorđe Milović, *Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 3-4/1967, Zagreb, 1967., 328.–360.

¹² Isti, *Krivična djela protiv života i tijela...*

praksi tumačio (u užem ili širem smislu), ali vjerujemo da je to ovisilo o ocjeni suda u svakome konkretnom slučaju.

Što se pak tiče zaštite zuba od izbijanja i lomljenja,¹³ toj su problematiki posvećena dva fragmenta rub.8-lib.III Statuta, koji se naslanjaju jedan na drugi. Jedan određuje: "...*Si vero ex aliqua percussione cadere fecerit dentem, puniatur in libras quinque pro quolibet dente amisso...*", a drugi "...*Si vero dentem fregerit puniatur media poena et utroque casu puniatur etiam poena percussionis...*"

U oba je slučaja riječ o udarcima nanesenim nekoj osobi u predjelu zuba (svejedno da li umišljajno ili nehatno), jedino što se u prvom slučaju kao posljedica nanesenog udarca javlja izbijanje, a u drugom lomljenje zuba. Budući da je u prvom slučaju riječ o potpunoj eliminaciji zuba, kazna je nešto veća i iznosi pet libara za svaki izbijeni zub, dok je u drugom slučaju riječ o djelomičnom oštećenju (zub je slomljen, ali nije potpuno eliminiran) pa kazna iznosi polovicu gornjeg iznosa, tj. dvije i pol libre za svaki slomljeni zub. No kako je u oba slučaja riječ o nanesenom udarcu (čije su tek posljedice izbijanje ili lomljenje zuba), počinitelj se dodatno kažnjava i kaznom za udarac. Kolika će pak biti kazna za udarac ovisi o okolnosti konkretnog slučaja, odnosno o tome koji će se propis za udarac u konkretnom slučaju primijeniti, u što se ovdje nećemo posebno upuštati.

UMJESTO RASPRAVE I ZAKLJUČKA

Na kraju, umjesto možebitne kompleksnije rasprave, dužni smo odgovoriti na dva pitanja koja ovdje traže odgovor. Prvo je pitanje: Što je moglo utjecati na to da je Riječki statut iz 1530. bio u brojnim pitanjima, na prvome mjestu diobi krivnje na umišljaj i nehat, mnogo napredniji i moderniji od nekih drugih statuta ovoga područja (susjednih gradova i općina) koji su bili mlađi od njega? Odgovor nam se čini prilično jednostavnim. U prvom redu treba imati na umu da je Rijeka i u to doba bila luka sa živim pomorskim vezama, pa time i otvorenim mogućnostima življih utjecaja izvana, posebno iz susjedne Italije. U Italiji su pak u odnosu na modernizaciju kaznenog prava renesansa i humanizam vršili jak utjecaj pa je taj utjecaj iznjedrio i brojne poznate pravne teoretičare toga doba, kao što su primjerice bili Angelus Aretinus s djelom *De maleficiis*, Hippolytus de Marsigli s *Practica rerum criminalium* itd. – sve u XV. stoljeću. Dakle, s jedne strane ti

¹³ Ibidem.

su utjecaji dolazili iz Italije. No tome treba pridodati i neposredniji utjecaj tršćanskih statuta, imajući na umu činjenicu da je Rijeka 1526. slala u Trst svoga vikarija da prouči tršćanske statute¹⁴.

Drugo je pitanje kako je došlo do toga da Riječki statut, kada je već bio zakoračio u modernije vode (u odnosu na oko, odnosno namjerno iskapanje oka), dopušta primjenu principa taliona kao mnogo starije (u lancu povijesnog razvoja vrsti kazni) i nazadne kazne. Ovdje postoje dva odgovora koji se dopunjuju. Na prvome mjestu, modernizacija statutarnog prava Rijeke u XVI. stoljeću provodila se slojevito. S jedne se strane i na pojedinim pitanjima činio korak naprijed kao u slučaju prihvaćanja diobe krivnje na umišljaj i nehat, no, s druge strane, često se ostajalo na starome tamo gdje se smatralo da "pretjerani" korak naprijed ne bi bio oportun s obzirom na uvriježeno shvaćanje pravde i pravice u sredini u kojoj se posezanje, katkad i za vrlo starom kaznom taliona, makar i u samo nekim najdrastičnijim slučajevima kao što je ovaj vezan s deliktom iskapanja oka, kojega je statutodavac smatrao iznimno teškim.

SAŽETAK

U statutarnom pravu Rijeke XVI. stoljeća oku je posvećivana dvojaka pažnja. Prvo, oko se štitilo tako da se surovo kažnjavalo njegovo namjerno "iskapanje". Drugo, iskapanje oka javlja se kao tjelesna kazna koja se izriče onome koji bi nekomu namjerno "iskopao" oko (primjena taliona: oko za oko).

I kostima je Riječki statut iz 1530. posvećivao znatnu pažnju. Tako je novčanom kaznom od 25 libara (uz naknadu troškova i štete) kažnjavao lomljenje udarcem (namjerno ili nenamjerno) bedrene kosti, podlaktične kosti, ruke, cjevanice (goljena) ili stopala. Novčanom kaznom od 10 libara kažnjavalo se za lomljenje udarcem (umišljajno ili nehatno) bilo koje druge ljudske kosti, izuzimajući one prije navedene.

Zubi su bili kaznenopravno zaštićeni tako da se za izbijanje zuba ili prijelom krune zuba udarcem kažnjavalo novčanom kaznom od pet libara za svaki izbijeni zub, a za lomljenje zuba upola manjom novčanom kaznom. U oba slučaja bilo je sasvim svejedno je li bila riječ o deliktu počinjenom namjerno ili nehatno.

Ključne riječi: povijest prava i medicine, XVI. stoljeće, oči, zubi, kosti, Riječki statut iz 1530.

¹⁴ V. Tomsich, *Notizie storiche sulla città di Fiume*, Fiume, 1866.